

σύνολον τῶν πεπερασμένων ὄντων, διακρίνουσι κάλλι-
στα τὸν θεὸν καὶ τὸν κόσμον ἀλλήλων. διὸ εἰς τὸ νόη-
μα τοῦτο Ἰακωβίου καὶ Βιλλμίου οὕτε ὁ Σχελλίγγιος
οὕτε ὁ Σπινόζας, δύναται νὰ κληθῇ πανθεϊστής· (ὅρα
τὸ περὶ ἐλευθερίας τοῦ Σχελλίγγιου, καὶ τὸ μνημεῖον
εἰς Ἰακώβιον περὶ τῶν θείων ὄντων).

Τὰ εἰρημέα ἀρκούντως ἀπείδειξαν, ὅτι αἱ Σ. Κό-
μου κατὰ Σχελλίγγιου κατηγορίαι εἰσὶν ἀνυπόστατοι
καὶ διὰ τοῦτο ἄδικοι· διότι εἰ ἀληθῶς αἱ Βιλλμίου
κατὰ τοῦ πανθεϊσμοῦ τοῦ ὕλικου κατηγορίαι δὲν
ἀναφέρονται εἰς τὸν πανθεϊσμόν τοῦ Σχελλίγγιου τὸν
ἰδανικόν, τότε ὁ Σ. Κόμνος φέρεται ἀτυχεῖσθαι·
εἰ δὲ καὶ εἰς τὸν Σχελλίγγιου ἀναφέρονται, τότε ἀνυ-
πόστατοι καὶ ἄδικοι· αἱ τοιαῦται δὲ κατηγορίαι
ἡγέρθησαν παραδόξως ἐξ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι τὸν
θεὸν οὐσίαν ἐπονομάζουσι, χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν, ὅτι
οἱ ὑποτιθέμενοι τὸν θεὸν οὐσίαν, ὡς καὶ ὁ Σ. Κό-
μνος, (ἐν τῷ §. 11. §. 44, καὶ 45, τοῦ Προδρόμου),
περιπίπτουσιν ἐν ἀγνοίᾳ εἰς τὸν πανθεϊσμόν, ὡς
ἐν ταῖς κρίσεσιν ἡμῶν ἀπεδείξαμεν. Ἀρῶ δὲ τὰς
κατὰ Σχελλίγγιου τοῦ Σ. Κόμνου κατηγορίας ἀνη-
ρέταμεν, ἐρχόμεθα νὰ ἴδωμεν, ἂν ὁ Σ. Κόμνος δι' ἀτο-
μικῶν προσβολῶν ἡδυνήτῃ ἐαυτὸν ν' ἀπαλλάξῃ τῆς
κατηγορίας τοῦ πανθεϊσμοῦ; Ἐν ταῖς κρίσεσιν ἡμῶν
ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἡ Κουστίνου αἰτία τῆς Σπινόζου οὐσίας
δὲν διαφέρει, εἰμὴ μόνον κατὰ τὸ ὄνομα· εἰ δὲ τοῦτο
ἀληθές, ὅπερ ἀληθές εἶναι, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἐστὶ, τὸ-
τε ἐστὶν ἀληθές, ὅτι καὶ ἡ Κουστίνου θεωρία εἶναι παν-
θεϊσμός, ὡς ἡ Σπινόζου, καὶ ἡ Σ. Κόμνου, ἐκ Κουστίνου
αὐτὴν ἐρανισθέντος.

Τὸ σύστημα ὁμῶς τοῦ Σχελλίγγιου εἶναι τοῦ συ-
στήματος Σπινόζου ἀνώτερον, διότι τὸ ὑποκείμενον
εἰς τὰ ὄντα μεταβιβάζον δὲν ἀπόλλυται ὡς ἡ Σπινόζου
οὐσία, ἀλλὰ διερχόμενον πάντα καὶ ἀπὸ παντός καθαρ-
ιζόμενον πεπερασμένου διαμένει ἐντέλει ὡς πνεῦμα
καὶ πρόνοια, ὑπὲρ τὸν κόσμον. Ὅταν λοιπὸν τὸ σύστη-
μα τοῦ Σχελλίγγιου καὶ τοῦ συστήματος Σπινόζου
καὶ τοῦ Κουστίνου, καὶ τοῦ ἐκ τοῦ Κουστίνου ἐρανι-
σθέντος προδρόμου, ἀνώτερον ἀποδείκνυται, ὅταν καὶ
τοῦ Σ. Κόμνου ἡ θεωρία πανθεϊσμός, καὶ μάλιστα τοῦ
πανθεϊσμοῦ τοῦ Σχελλίγγιου κατώτερος, τίνι δικαιώ-
ματι κατασχεῖν ὁ Σ. Κόμνος τὸ σύστημα καὶ τὸν θεὸν
τοῦ Σχελλίγγιου; τίνι δικαιώματι προσβάλλει ἡμᾶς
ἀτομικῶς, λέγων, ὅτι τοιοῦτον θεὸν ἐρέραμεν εἰς τὴν
Ἑλλάδα, ἀρῶ ἐν ταῖς κρίσεσιν ἡμῶν ῥητῶς τὸ μὲν
πρότερον σύστημα τοῦ Σχελλίγγιου ὡς ἡμαρτημένον,
τὸ δὲ νεώτερον ὡς ἑλλειπές, ἀποδοκιμάζομεν;

Ἀλλὰ τὸν Σ. Κόμνον πανθεϊστὴν ἀποδεικνύει οὐ-
μόνον τὸ πρῶτον τοῦ Προδρόμου βιβλίον, ὡς ἀπε-
δείξαμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ, ἐμπε-
ριέχουσα τὸ Ἡρακλείτου δόγμα ὡς δόγμα Σ. Κόμνου,
ὅτι, ὁ ἄνθρωπος (ὁ Σ. Κόμνος δηλονότι) εἶναι ἐπὶ
γίγναις θνητὸς θεός, ὁ δ' ἐν ὁυρανῷ, ἀθάνατος (Σ. Κό-
μνος). Ὁ μὲν Ἡρακλείτης δοξάζων, ὅτι ἐξ ἐνός (τοῦ πυ-
ρός) πάντα καὶ ἐκ πάντων ἐν, ἡδύνατο τοῦτο νὰ εἴπῃ,
διότι οὐδεμίαν μεταξὺ τοῦ ἐνός καὶ τῶν πολλῶν ἐποίητο
διάκρισιν, Ἀλλ' ὁ Σ. Κόμνος πῶς εἰς τοιαύτην περιέπεσε
τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ θεοῦ σύγχυσιν; Πῶς περιέ-

πεσε ἀφ' ἐαυτοῦ εἰς τὰς παγίδας, φωραθείς
αὐτοφρόφω πανθεϊστής, καὶ ζητῶν νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι
εἶναι, ἐπιθεωρεῖσθαι, ὅτι εἶναι πανθεϊστής; ὦν δὲ πα-
νθεϊστής δὲν εἶναι δικαίον ἐαυτῷ νὰ ἀποδωτῇ ὅτι
Σχελλίγγιῳ, καὶ ἡμῖν; δὲν εἶναι δικαίον νὰ εἴπῃ
ἐαυτοῦ, » ὅτι ἐγὼ (ὁ Σ. Κόμνος) εἰμὶ τὸ ἀγαθόν
τὸ καλόν, τὸ ἀληθές, συγχρόνως δὲ τὸ πλεόν φρικ-
τόν, τὸ πλεόν εὐτελές, τὸ πλεόν κακοῦργον; »
λοιπά; » καὶ ἑλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπικήνωσάν τε
στρατιωτικὴν ἀκαδημίαν! » α ἄρα αὐτὸς ἐαυτὸν κα-
τεῖ μεγάλην τὴν φωνήν, ὅτι καὶ νῦν θεός ἐστὶ καὶ
ἀθάνατος ἔσται· καὶ παντὶ ἐντυγχάνων δι' ἐλέειν,
Ἐμπεδοκλέους, » χαιρετ' ἐγὼ δ' ὑμῖν ἄμβροτος
ἐστὶ θνητός, πωλεῖμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὡς
ἔοικε, ταινίαις τε περισσέπτος, σφίσεστέ θαλεῖς;

Ἀλλὰ τὸ » ὁ ἄνθρωπος (Σ. Κόμνος) εἶναι ἐπὶ
θνητὸς θεός, ὁ δ' ἐν ὁυρανῷ ἀθάνατος (Σ. Κόμ-
νος) » ἀποτίθεται κίνησιν τινὰ καὶ γένεσιν, ἡ, ὁ Σ.
Κόμνος ν' ἀποδείξῃ ὥρσειεν, δηλονότι, πῶς θεός ὢν
γενετὴ ἄνθρωπος, καὶ ἐξ ἀνθρώπου θεός; ὅπου
ἐν τῷ μεταξὺ χρόνος; καὶ εἰ ὑπάρχει, τίς ἐστὶν
μῆτε θεός μῆτε ἄνθρωπος; Πῶς γίνεταί τὸ ἀπὸ
τῶν θνητῶν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθάνατον; τοιαῦτα
ἐκχυζόμενος δὲν δεικνύει αὐτὸς ἐαυτὸν μαρὸν;

Τοιοῦτος ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ δεικνύται ὅτι ἐπὶ
γὰρ τοῖς σημειούμενος Κόμνος! οἷος τῷ ὄντι
Μούσαις ὁ κολλίς! καὶ ὡς κόκκον σιναπέως εἰς
τοῦτον, οὕτε τοιαῦτα ἐδόξαζεν, οὕτε οὕτως ἐρί-
ειμικρὰν ὀπισθεὺς εἶχεν αἰδῶ οὐδέποτε τοιαῦτα
Σχελλίγγιου ἐξέφερεν, ἀνδρὸς, ὅστις αὐτὸς μὲν
ὄλην σχεδὸν ἐποχὴν ἐμόρφωσε, τὸ δὲ σύστημα
εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἐπενήργησε· διότι ἀπὸ
ἡρώδου αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι νὰ ἀναπτύσσωνται
ἡ φύσις νὰ θεωρηθῇ τι πνευματοειδές, ἡ ἱστορία
οὐχὶ πλεόν ταυτομάτου ἀλλὰ προνοίας, καὶ παντὶ
ὁ αὐτὸς ἀνεγνωρίσθαι νόμος· δι' αὐτοῦ, οὕτως ἐπὶ
ἐλθὼν τὸ ζήτημα τῆς ἐποχῆς, τὸ ὅποιον τὸν
γαλήντερος ἀπασχολεῖ νόας.

Ἀλλ' εἰ ὁ Σ. Κόμνος δὲν ἦτο πανθεϊστής, ἦτο
τὸν Σάν-Σίμωνα ἐξύμνει ὡς Προδρόμον τῆς
τῶν κοινωνιῶν καταστάσεως (ὅρα τὸν 45. §. τοῦ
Προδρόμου), οὕτε τοιαύτην τοιαύτης κοινωνίας
τάτασιν ἤλιπε, κατὰστασιν δηλονότι ἀποτρέψαι
καὶ ἀντικοινωνικῇ ὁλως, καὶ τῶν ἐδρασιότερων
αὐτῆς ἀντρεπτικῇ, οἷον τῆς εὐκοινορίας καὶ
κητῆρας! Ἀλλὰ δεινὸν ἡ ἀγνοία καὶ πολλῶν
αἰτίαι! ὁ Σ. Κόμνος ὁμῶς ἀναφέρει πρὸς τοὺς
χωρὶς βέβαια καὶ νὰ γινώσκῃ καὶ τὸν Ἑγέλου
τοῦτο ποιεῖ καλῶς· ἀλλ' ἀναφέρειν αὐτὸν πρὸς
βεβαιώσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ δοξασιῶν ποιεῖ καὶ
διότι καὶ τοῦ Ἑγέλου τὸ σύστημα, ὡς τῷ προτέρῳ
Σχελλίγγιου συνεχόμενον, ἀφορῶσιν αἱ αὐταὶ κα-
ταστάσεις, αἵτις καὶ τὸ Σχελλίγγιου. Πῶς τοῦτο δένει
πῶς δὲν κατέκρινε καὶ αὐτὸν τοιοῦτον ἀπρεπὲς
πανθεϊστὴν καθὼς τὸν Σχελλίγγιον; αὐτοδοξία!
τῆς φιλοσοφίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος, εὐρομεν, ὅτι
καὶ μόνον μίαν γλῶσσαν, τὴν κατ' αὐτὸν ἀνθρώ-